

21. Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in Hâb-nâme adlı eserinde Ehl-i Beyt sevgisi ve Kerbelâ hadisesi

Ahmet KARA¹

APA: Kara, A. (2022). Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in Hâb-nâme adlı eserinde Ehl-i Beyt sevgisi ve Kerbelâ hadisesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 324-339. DOI: 10.29000/rumelide.1132569.

Öz

Hız. Muhammed'in ev ahalisini ifade eden Ehl-i Beyt kavramıyla, Hız. Muhammed'in şahsına muhabbet ve hürmet beslenmesi, aile fertlerine ise saygı duyulması gerektiği düşüncesi, İslam edebiyatı açısından tarih boyunca önemli bir konu olmuştur. Diğer taraftan Kerbelâ vakası veya diğer bir deyişle Hız. Hüseyin'in şehit edilmesi meselesi, İslami dönem edebiyatında gerek manzum gerekse mensur şekilde farklı kişiler tarafından defalarca kaleme alınmıştır. Kerbelâ hadisesi, İslam peygamberi Hız. Muhammed'in torunu Hız. Hüseyin'in hicretin 60. yılında beraberindeki yetmiş iki muhariple birlikte, Kerbelâ'da şehit edilmesiyle sonuçlanan acı bir olaydır. İslâm dünyası üzerinde derin izler bırakan bu vaka; Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında defalarca işlenerek edebî bir tür haline gelmiştir. Maktel ve Maktel-i Hüseyin adlarıyla anılan bu türde Türk edebiyatında birçok eser kaleme alınmıştır. İslam edebiyatında birçok şairde görüldüğü üzere Ehl-i Beyt kavramını ve bu kavrama duyulan saygıyı şiirine konu edinen şairlerden biri de Muhammed Râsim Hikmet'tir. Şairin Hâb-nâme adlı eserinde Hız. Muhammed, Hız. Ayşe, Hız. Ali, Hız. Fatıma, Hız. Hasan, Hız. Hüseyin, Hız. Ümmü Gülsüm, Hız. Zeynep ve Hız. Zeynel Abidin'den bahsedilmektedir. Bu çalışmada yazarın Hâb-nâme adlı çalışmasında Hız. Muhammed efendimiz ve onun Ehl-i Beyt'i ile alakalı bilgiler üzerinde durulmaya gayret edilecektir.

Anahtar kelimeler: Hız. Muhammed, Ehl-i Beyt, Hâb-nâme, Hız. Hüseyin, Kerbelâ

In the book *Hâb-nâme* by Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet Ehl-i Bayt love and Karbala

Abstract

The concept of Ehl-i Bayt, which expresses the household of Muhammad, and the idea that the person of Muhammad should be cherished and respected, and the family members should be respected, has been an important issue in Islamic literature throughout history. On the other hand, the case of Karbala, or in other words the matter of the martyrdom of Hussein, has been written many times by different people, both in verse and in prose, in the literature of the Islamic period. The incident of Karbala is a tragic event that resulted in the martyrdom of Hussein, the grandson of the Islamic prophet Muhammad, in Karbala, in the 60th year of the Hegira, together with seventy-two warriors who were with him. This case, which left deep traces on the Islamic world; It has been treated as a literary genre in Arabic, Persian and Turkish literatures many times. Many works have been written in Turkish literature in this genre, which is known as Maktel and Maktel-i Hüseyin. As seen in many poets in the literature of this period, one of the poets who dealt with the concept of Ehl-i Beyt and the respect for this concept in his poetry is Muhammed Râsim Hikmet. In the poet's work called Hâb-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı ve İslam Sanatları ABD (Batman, Türkiye), karaamet43@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1082-417X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 30.03.2022-kabul tarihi: 20.06.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1132569]

nâme, Hz. Mohammed, Mr. Aisha, Mr. Ali, Hz. Fatima, St. Hassan, Mr. Hussein, Mr. Umm Kulthum, Hz. Zeynep and Hz. From Zeynel Abidin are mentioned. In this study, it will be tried to focus on the author's information about our Master Muhammad and his Ehl-i Bayt in the Hâb-nâme.

Keywords: Hz. Muhammad, Ahl-i Bayt, Hâb-name. Hz. Hüseyin, Kerbala

Giriş

Kur'an-ı Kerim'de "Ey ehl-i beyt! Allah, sizden kiri ve günahları gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister." (Ahzab/33) şeklinde ifade edilmiştir. Ayette geçen "ehl-i beyt" in Âl-i abâ olduğu aktarılır. Buradan yola çıkılarak "abâ altına alınanlar" anlamında peygamberimiz, Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den oluşan beş kişiye Âl-i abâ denilmiştir. Eskiden hattatlar tarafından bu beş ismin geçtiği hatlarına "bende-i Âl-i abâ" diye altına imza atarlardı. Âl-i abâ yerine bazen aynı anlama gelmek üzere "ehl-i kisâ" veya "penç ten-i âl-i abâ" tamlamaları da tercih edilmiştir.²

Hz. Peygamber'in ailesine ya da ev halkına atfen Ahzâb suresi 33. ayette şu ifadeler yer almaktadır. *"Evlerinizde oturun. Cahiliye çağı kadınlarının açılıp kırılması gibi açılıp kırılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt (ey peygamberin ev halkı,) Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."* Ehl-i Beyt tamlaması, başta Hz. Muhammed (a.s.) olmak üzere Hz. Fatıma, Hz. Ali ve evlatları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i içine alır. Bu kavram, edebiyatımızda evlâd-ı Resûl, evlâd-ı Muhammed, hamse-i âl-i abâ, pençe-i âl-i abâ, hânedân, sülâle, âl-i Zehrâ, evlâd-ı Zehrâ, zürriyet-i Zehrâ, âl-i Hayder, evlâd-ı Hayder, Haseneyn, Sibteyn, sıbt-ı Resûlullah gibi isim ve tamlamalarla da kullanılmıştır.

Ehl-i Beyt ile ilgili kavramların Türk İslam Edebiyatı çerçevesinde yazılan eserlerde yer alması ise gelenek hâline gelmiştir. Klasik Türk Edebiyatında öncelikle Hz. Peygamber ve dört halife olmak üzere birçok din ve devlet büyüğü genel itibarıyla kaside nazım şekliyle yazılan manzumelerle övülmüşlerdir. Resûlullah ile beraber onun aile fertleri ve sahabeleri de klasik şiirimizin önemli konuları arasına girmiştir. Klasik şiirimizde şairlerin padişahları ve diğer devlet büyüklerini övgüyle anmaları, çoğu zaman birtakım beklentilerin etkili olmasından dolayı ortaya çıkmıştır. Fakat Ehl-i Beyt veya âl-i Muhammed hakkında yazılan manzumelerde ise dünyevi beklenti içinde olmaksızın dinî hassasiyetten, peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisinden ileri gelen bir samimiyet yer almaktadır.

Ehl-i Beyt kavramı, İslam dünyasında çeşitli görüş farklılıklarına neden olmuştur. Sünnî inancına sahip olan yazarların kaleme aldığı eserlerde Ehl-i Beyt teriminin başta Hz. Muhammed olmak üzere Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i kapsadığı düşüncesi çoğunlukta; Şîa görüşüne sahip yazarlar tarafından yazılan eserlerde ise Hz. Peygamber ile birlikte Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin'in yanı sıra, geri kalan dokuz imamı da kapsayan bir görüş hâkimdir. Ehl-i Sünnet ve Şîalar arasında Ehl-i Beyt'in özellikleri de tartışılan bir konudur. Ehl-i Sünnete göre Hz. Peygamber'in soyundan olan bu kişiler elbette hata ve günahattan beri değillerdir. Şîilere göre Ehl-i Beyt fertleri günahsızdır. Ehl-i Beyt'in iki temsilcisi olan Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere "şerîf", Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere "seyyid" adı verilmiştir.

Hz. Peygamber ve onun ailesinin fazilet, meziyet ve ahlakını içeren konular, tarih boyunca birçok edebiyatçımız tarafından farklı edebî türlerde işlenmiştir. Ehl-i Beyt konusu, bazı edebiyatçılar tarafından doğrudan doğruya; bazıları tarafından da dolaylı olarak farklı konular üzerinden şiir ve nesirlerde Ehl-i Beyt'e yer verilmiştir. Klasik

² Pala, İskender, 1998: Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Ötüken Yay., İstanbul, s. 27.

Türk edebiyatında na‘t, hilye, mevlid, miraciye gibi aynı zamanda Ehl-i Beyt’le ilgili olabilecek ve bu aileye duyulan saygı, sevgi ve bağlılığı aktaran birçok şiir veya eser yazılmıştır.

Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet

Muhammed Râsim, Osmanlı Devleti’nin sıkıntılar içinde olduğu bir zamanda - on dokuzuncu yüzyılda- hayat süren şâir, müellif ve âlim olmasıyla bilinen bir şahsiyettir. Muhammed Râsim b. Ali b. Rızâ b. Süleyman el-Malatyavî isimli ilim adamı, Müftü Ali Rızâ Efendi’nin oğlu olup resmî kayıtlarda (H.1255/ M.1839) Malatya’da dünyaya gözlerini açmıştır. Yazarın *Hâb-nâme* ve *Tuhfetü’l-Âşıkîn Hediyyetü’l-Ma’sûkîn* adlı eserlerinde ismi Seyyid olarak da zikredilmiştir. Ayrıca eserin giriş bölümlerinde Şütür-murgun (devekuşu), onun (Hâkim) ismini Seyyid olarak zikrettiği görülür. Bu bilgilere dayanarak Râsim Hikmet’in Hz. Peygamber’in soyundan geldiği de tahmin edilmektedir.

Kadılık ve hâkimlik icâzet belgesine sahip olan Hoca-zâde Râsim, resmî kayıtlarda bulunan bilgilere göre kadılık yapmadan önce bir süre medreselerde hoca olarak görev yapmıştır. İmam Alusi’ye ait kitaplar ve Buhari’nin başta hadis kitapları olmak üzere pek çok eseri öğrencilerine talim ettirmiştir. Yazar, kadılık görevini yerine getirmeden önce baş mabeynci olan Hamdi Paşa’nın yanında yer almıştır. Bu zaman içerisinde kütüphanecilik hizmetini yerine getirmiş ve birçok eserden faydalanarak kendini geliştirmiştir. Hoca-zâde Muhammed Râsim sürekli ilimle iç içe olmuş, bundan dolayı çeşitli dönemlerde görevini ihmal etmesinden dolayı soruşturma geçirmiş ancak ilmî vasıfları hususiyetiyle çevresinde olumlu intibalar bırakmıştır. Eserlerinde de yer aldığı üzere mezheben Hanefî, tarîkaten Mevlevî’dir. *Hâb-nâme*de de fikhî konularda genel olarak İmam-ı Azam Ebu Hanife’nin görüşüne yer verdiği, Mesnevî’den de alıntı yaptığı görülür.

Hoca-zâde Muhammed Râsim, Osmanlı devlet dairelerinde hâkimlik, kadılık ve farklı memuriyet görevlerini yerine getirmiştir. O, aynı zamanda birçok mütefekkirin kitaplarının çevirisini yapmış, öncelikle Arapça olmak üzere Farsça ve İngilizce çalışmaları tercüme etmiş, âlim kimliğiyle tanınmış bir müelliftir. O, memurluğundan çok eserleri ve tercümeleriyle dikkat çekmiştir. Onun bu kadar ilmî çalışmalar yapması, İslamî ilimlerin birçok alanına vakıf olması; eserlerinde birçok düşünür, şair ve müctehidin beyitlerine atıf yapmasında kadılık mesleğini icra etmeden önce Hamdi Paşa Kütüphanesinde çalışmış olması etkili olmuştur.

Başbakanlık Arşivinde onun; Kur’an tefsiri olarak 10 ciltlik Tefsir-i Âlemgir tefsiri, bir ciltlik Yusuf Sûresi, beş cilt Buhari-yi Şerif hadis kitabını ve hadis usulü olarak da Nuhbetü’l-Fikr, farz ilimlerden Sirâciyye açıklaması, dört cilt fıkıh ilminden dört mezhebi anlatan Mülteka açıklaması, iki cilt Gurer ve Mirkad açıklaması ile iki cilt fetva kitaplarından “Abdurrahim Efendi’nin Fetvası”nın tamamını ve nakiller kısmını, Kırk Cüz adli kanunlar kitabının açıklaması, bir cilt kelim ilminden Ömer Nesefî üzerine açıklamalar, hikmet ilminden Hidâye açıklaması, bir cilt Manâlar ve Eşsiz Anlamlar üzerine açıklama, Kasîde-i Bürde ve Cevheri açıklamaları, iki cilt Mevlânâ’nın Mesnevî açıklaması, bir cilt Muhyiddin-i Arabî’nin Fûsus adlı eser açıklaması ve tasavvuf mesleğinden Vahdet-i vücud ile ilgili bir makale tertip ettiğinden bahsedilir.

Hoca-zâde Muhammed Râsim; Arapça, Farsça ve Türkçeyi konuşma ve yazmada çok yeteneklidir. Bu üç dilin belagatlı bir şekilde *Hâb-nâme*’de kullanılması bu bilgiyi desteklemektedir. Türkçe yazılan şiirlerde sade üslup kullanılırken Arapça ve Farsça metinlerde ağır terkipler kullanıldığı göze çarpmaktadır. Terkiplerin uzunluğu hacim olarak bazen bir paragrafa kadar uzamaktadır. Türkçe kelimeler kullanması, darb-ı mesel ve deyimlere

eserlerinde sık yer vermesi, Eski Anadolu türkçesi'ndeki arkaik sözcüklerin kullanılması, onun yerli ve mahallî kavramlara da ne denli önem verdiğini ortaya koymaktadır.³

Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in Hâb-nâme-i Râsim Hikmet Adlı Eserinde Yer Alan Ehl-i Beyt Sevgisi ve Kerbelâ Hadisesi

Türk edebiyatı'nda yazılan hâb-nâmeleri bir bütün olarak incelediğimizde hâb-nâmelerin klasik edebiyat içerisindeki varlığı, Türk kültür ve edebiyatının zenginliğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Hâb-nâme, Türk edebiyatında rüya ile ilgili yazılan eserlerin ortak ismi olarak kabul görmüştür. Rüya ile alakalı çalışmalar klasik edebiyatta hâb-nâme dışında, vakı'a-nâme, hâbiyye ve tabir-nâme gibi isimlerle de zikredilmiştir. Türk edebiyatında hâb-nâmeler ile ilgili gerek manzum, mensur gerekse her iki yazı türünde yazılmış eserler bulunmaktadır.

Divan edebiyatı'nda hâb-nâme, vakı'a-nâme ve hâbiyye başlığı altında tespit edilebilen eser sayısı yedidir. Bu çalışmaların kronolojik sıralaması şu şekildedir: Ömer Fu'âdî'nin Hâbiyye Risâlesi (H.989/M.1581-1582), Haşmet'in Hâb-nâme-i Haşmeti (M.1757), Veysi'nin Hâb-nâmesi (Vakı'a-nâme) M.1608, Enderunlu Hâfız Abdüllatif Efendi'nin Hâb-nâme-i Latifi (H.1295/M.1878), Erzurumlu Edhem Pertev Paşa'nın Hâb-nâme ve Lâhikası, Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in Hâb-nâme-i Râsim Hikmet (H.1303/M.1885-1886). Hâb-nâme tercümesi olarak yazılan Tercüme-i Hâb-nâme ise yazılış tarihi tam olarak bilinmese de 15. yüzyılın ortalarında yazıldığı tahmin edilmektedir. Klasik edebiyatta hâb-nâme ismiyle yazılan son eser olduğu tahmin edilen çalışma Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in Hâb-nâme-i Râsim Hikmet adlı kitabıdır. Eserin büyük bir bölümü rüya, rüya yorumları, peygamber ve evliyaların görmüş olduğu rüyalar gibi konulardan meydana gelse de farklı konuların da ele alındığı anlaşılmaktadır.⁴

Hâb-nâme, toplam 68 konu içermektedir ve bu konuların büyük bir kısmını peygamber menkıbeleri oluşturmaktadır. Bu konuların dışında ilm-i cifir, ilm-i kef ve kıyafetname gibi konularda da görüşler aktarılmıştır. Eserin büyük çoğunluğu hâkimin diyaloglarından meydana gelmektedir. Yazar, hâkimin ağzından kendi düşüncelerini aktarır, hâkimi konuşarak olaylar karşısında duygu, düşünce ve değerlendirmelerini söylemiştir. Hâkim birçok canlıyla hem fikhî hem felsefî konularda görüş alışverişinde bulunmuştur. Hâkim (anlatıcı) yöneticilere nasihatla bulunarak fikhî konularda ictihad etmiş, ilm-i cifirden peygamber kıssalarına, ilm-i kefdan kıyafetnâmelere kadar farklı alanlarda görüşlerini ortaya koymuştur. Hâkimin konuştuğu canlılar sırasıyla harguş, fürs, vezir, simurg, tavus, şütür, üşter, keşef'tir.⁵

Başta Hz. Hüseyin olmak üzere Ehl-i Beyt sevgisinin Klasik edebiyatta önemi yadsınamaz bir gerçektir ve birçok eserde her daim müstesna bir yer edinmiştir. Muhammed Râsim'in şiirlerinde de Ehl-i beyt sevgisi aşıkârdır. Hz. Aişe Cemel Vakası ve Hz. Peygamber'den hadis rivayetleriyle, Hz. Fâtıma yüz ve çehresiyle, Hz. Hasan, İbn Mülcem ile diyaloguyla, Ümmü Gülsüm Yezid'e karşı çıkmasıyla, Zeynep, Yezid'i ve Kufe halkını suçlamalarıyla, Zeynel Abidin Hz. Hüseyin ve Yezid'le olan diyaloglarıyla eserde ön planda yer almaktadırlar.

Hız. Muhammed Sevgisi

Hâb-nâme'de ismi en çok zikredilen peygamber, son peygamber olup bütün insanlığa gönderilmiş olan Hz. Muhammed olmuştur. Özellikle eserin nât ve münacaat kısımlarında kendisinden çokça bahsedilmektedir. Klasik edebiyatta genel olarak ortaya konan eserlerin tamamında Allah'a hamd ve övgüden sonra Hz. Peygamber'e salat

³ Aktan, Muhammed Felat. (2019). Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet- Hâb-nâme (İnceleme-Metin-Dizin, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Diyarbakır, s. 89-92.

⁴ Aktan, Muhammed Felat, age., 2019, Diyarbakır, s. 13.

⁵ Aktan, Muhammed Felat, age., 2019, Diyarbakır, s. 19.

ve selam getirilmiştir, şâirler de eserlerinde söz sanatlarından yararlanarak Hz. Muhammed için methiyeler yazmışlardır.

Muhammed Râsim'in bu eserinde de Hz. Muhammed; Resulullâh, Fahr-i Kâinat, Mahmud, Ahmed, Rahmetullah, Emin, Hazret-i Nebî, Server-i Kâinat, Resûl-i Ekrem, Enbiyâ-yı Azâm isimleriyle kendisinden bahsedilmiştir. Aşağıdaki gazelde Râsim Efendi, uykuda Hz. Peygamber'in yüzünün güzelliğini gördüğünü, uyandığında bu sevinçle bahtının güzel ve rahat olduğunu hissedebildiğini ifade etmektedir.

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün]

Yüzüm hâkdür ihsâna sürsem yâ resûlallâh

Bu yüzden sen meh tâbânı görsem yâ resûlallâh

Şaçalım köhne çarup eylesem bâb-ı şefâ'atde

Ğubârdur gehiñ silsem süpürsem yâ resûlallâh

Yüzüm sürsem yer öpsem her seher divân-ı 'aşkıñda

Saña el kavuşdurup karşıñda tursam yâ resûlallâh

Nigeh-bândur devlet-meâb iştîyâk olsam

Eşiğîñ taşına tursam o tursam yâ resûlallâh

Hevâ-yı bî-kârar rûzigâr-ı 'aşk şevkiñle

Gehi deryâ gibi taşsam köpürsem yâ resûlallâh

Müyesser olmadı feyz-i şeherden neşve-yâb olmak

Uyandır hâb-ı ğafletden uyursam yâ resûlallâh

Düşüp şahrâ-yı sevdâya taleb-kâr-ı rızâ olsam

Eser yeller gibi yelsem yüpürsem yâ resûlallâh

Cemâliñ nûrunu uyhuda gördüm yâ resûlallâh

Uyandım bahtımı âsude gördüm yâ resûlallâh

Harîmi şümme vechullâhı görmek idi maţlûbum

O vechi ğuşe-i ebrûda gördüm yâ resûlallâh

Şalât u sünnetiñ ihmâl iden nâ-dân-ı bed-kârı

Heves şahrâsını peymûde gördüm yâ resûlallâh

'Aceb mi maţla'-ı nûr-ı server olsa yüzüm zîrâ

Ka puñ toprağıña fersûde gördüm yâ resûlallâh

Ba'id olmaz gözüm nûr-ı siyâhı görse ra'yü'l-'ayn
Sevâd-ı kâkülün gisûda gördüm yâ resûlallâh

Giribân-ı dilin ser-ceyb-i ihlâş itmeyen şahsı
Riyâdan dâmenün âlüde gördüm yâ resûlallâh

Râsim-i pür-şafâyım âsitân-ı dil-sitânuñda
Raķibiñ va'zını beyhüde gördüm yâ resûlallâh (vrk: 92/a)

Yine bir diğeri şiirinde Hz. Peygamber'i övmekte ve ondan Allah katında kendisi için şefaata istemektedir.

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Ĥamd aña kim 'âlemiñ sultânıdır
Birliğine 'arz u semâ burhânıdır

Ey şâh-ı kerem 'âl-i 'abâ ĥaķķıçün
V'ey mâh-ı ĥarem ehl-i şafâ ĥaķķıçün

Bu 'abd-i Râsim şenâ-güyuñdur
Şâd eyle şefâ'atle Ĥudâ ĥaķķıçün (vrk: 89/a)

Hz. Ali

Dört halifenin sonuncusu olan Hz. Ali, Hz. Peygamberin kızı Hz. Fâtıma ile evlenmiştir. Hz. Osman şehit edildikten sonra halifelik makamına Hz. Ali getirilmiştir. Eserde, Hulefâ-yı Râşidîn arasından ismi en çok geçen halifedir. Hâb-nâme'de Cemel vakası, özdeyişleri, hadis rivayetleri, cıfr ilmine vâkıf olması, cengâverliği gibi farklı konularda ismi geçmektedir. Eserde bizzat isminin yanında Hazret-i Şîr-i Hudâ, Hazret-i İmam olarak da adı anılır. Aşağıdaki metinde Hz. Huzeife'den nakledilen hadiste ismi zikredilmiştir.

Ĥazret-i Ĥuzeifeden rivâyet olunmuştur ki bir gün seyyidinâ Muĥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem ĥazretleri aşĥâb-ı güzîn miyânında ĥuĥbe buyurdu tâ kıyâmete degin zühür idicek ĥavâdişden ĥaber virdi bir nesne komadı ki andan ĥaber virmeye ĥıfz iden ĥıfz eyledi ve meclis-i nübüvvette vallâhu'l- azîm üç yüz aşĥâbdan ziyâde var idi ez-cümle Ĥazret-i 'Ali'nüñ şehâdetinden ĥaber virdi (vrk: 7/a)

Aşağıdaki şiirde de Hz. Ali hakkında övgüler yer almaktadır.

Şiir

Ol benüm ki cedd-i pâkimdür çerâğ-ı enbiya
Âfitâb-ı evc-i himmet serv-i bâğ-ı istifâ

Ol benüm ki ma'den-i dürr-i vücudumdur 'Alî
Şâh-ı erbâb-ı ĥaķķat şem'-i cem'-i evliya

Ol benüm ki şem‘-i nûr-ı hilkatümdür Fâtımâ
Gevher-i kân-ı şeref şem‘-i şebistân-ı hayâl

Ben nihâl-i gülşen-i ‘adl u riyâz-ı ‘işmetem
Ey fesâd ehli nedür bunca bana cevri ü cefa

Dökdinüz bir bir atup seng-i sitem evrâkı
Kodunuz tenhâ beni gurbetde bîberg ü tevâ

Hâliyâ katlum temennâsında kılmışsuz gülüv
Kaŋkı mezhebde benüm kaŋ-ı hayâtımdur reva (vrk: 68b)

Hz. Ayşe

Hz. Peygamberin zevcesi ve Hz. Ebubekir’in kızıdır. İslamî kaynaklarda Ümmü’l-mü’minîn (müminlerin annesi) olarak geçmektedir. İslam dininin esaslarını anlatma faaliyetleriyle de öne çıkan Hz. Aişe hakkında müstakil eserler yazıldığı gibi Hz. Peygamber’le ilgili eserlerde de birçok özelliğiyle bahsedilmektedir. Divanlarda ise na‘t ve benzeri dinî manzumelerde hanımların ileri geleni ve faziletlisi, zühd ve takvâ sahibi oluşuyla zikredilir.⁶ Hab-nâme’de ise Cemel vakası ve Hz. Peygamberden hadis rivayetleriyle esere konu olmuştur.

Hâzret-i Â‘işe radiyallâhu ‘anhâdan mervî hadîş-i şerîfiñ me‘al-i leŋâfet iştimali budur ki Cenâb-ı Haŋk ve feyyâz-ı muŋlaŋ mesned-i efrûz salŋanat olan bir pâdişâh-ı ma‘delet penâhi maŋhar-ı hayr kalmaŋ murâd eyledikde ol pâdişâhi hilye-i şadâkatle muttaşif bir vezîr-i aşaf şıfat maŋrûn ve muvaffaŋ kılar ki ferâmuş olan eşyâ-yı tezkîr ve zıkr ve irâde buyurulan umûrda i‘ânet ider vezâret için ihtiyâr olunan zevât-ı kirâmda on şıfat bulunmaŋ elzemdür evvelkisi ‘alemdür ki muŋtezâ-yı şer‘ muŋahhar üzere hareket eyleye (vr. no: 130/a)

Hz. Fâtıma

Hz. Peygamberin kızı ve Hz. Ali’nin eşiştir. İsmi divan edebiyatında Ehl-i Beyt ve çocuklarıyla beraber işlenmiştir. Hz. Fâtıma “beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın” anlamında Zehrâ ve “ıffetli ve namuslu kadın” anlamında Betül lakaplarıyla anılır.⁷ Gerçek ismi Fâtıma’nın dışında eserde birçok yerde Zehrâ olarak zikredilmektedir.

Bu nişâne ile taraf-ı bârgâh-ı Kibriyâ ve mülâkât-ı Hâzret-i Muştâfâ ve müşâhede-yi didâr-ı Zehrâ ve muşâfaŋa-yı Haŋza seyidi’ş-şühedâ ve muhâlaŋa-yı Ca‘fer-i Tayyâr itsem gerek ve bu seylâb-ı hûn ile menzil-i maŋşûda vâşil olsam gerek (vr. no: 166/a)

Hz. Hasan

Hz. Ali’nin büyük oğlu olup Hz. Muhammed’in torunudur. Lakabı Müctebâ’dır. İslam halifelerinin beşincisi; on iki imamın da ikincisidir. Hicretin üçüncü yılında Medine’de doğmuştur. Muaviye, kendisinden sonra yerine Hasan’ı halife yapacağını halka duyurunca oğlu Yezid Şam’dan Medine’ye zehir göndermiş ve Hz. Hasan’ın hanımını çeşitli vaadlerle kandırarak kocasını zehirletmiştir. Vefat ettiği zaman 46 yaşında olan Hz. Hasan’ın

⁶ Semra Tunç, *Klasik Türk Şiirinde Kadın Şahsiyetler*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2010 Sayı 15 s.233-267

⁷ Yaşar Kandemir, “Fâtıma”, *DVIA*, C. 12, s.23.

çocuklarına ve soyuna Şerif denilir. Dinî edebiyatta adına çok rastlanır, daha çok kardeşi Hüseyin ile birlikte anılır.⁸ Hab-nâme'de şu şekilde kendisinden bahsedilmiştir:

Hzret-i Alî Hzret-i Hasanâ hitâb buyurup eyitdi eger sen dilerseñ İbn Mülce mi katl eyle ve murâd idersen 'avf idersiñ senuñ için hayırlıdır buyurdular imdi Hzret-i Hasan râğıyallâhu ânh İbn Mülce mi katl eyledi hâlbuki varîşe-i Hzret-i Alîde şîğâr var idi bu kâzîyyeden iki vech üzere istidlâl olundu evvelki Hzret-i Alî râğıyallâhu ânhuñ kavlı-i şerîfi şânî ki Hzret-i Hasanuñ fi'il-i şerîfidür ammâ kavlı-i şerîf ile istidlâl sâbitdür zîrâ Hzret-i Alî Hzret-i Hasanuñ şîğârîñ bulûğıyla kaydetmeksizin muflak olduğı hâlde dilerseñ katl eyle diyü tahtliye buyurdular ammâ Hzret-i Hasanuñ fi'liyle istidlâl dağı sâbitdür zîrâ Hzret-i Hasan şîğârîñ bulûğuna muntazîr olmadığı hâlde İbn Mülce mi katl eylediler (vr. no: 104/b)

Hz. Hüseyin ve Kerbelâ

Sözlükte “öldürmek” anlamındaki katl (قتل) kökünden türeyen maktel, “birinin öldürüldüğü yer veya öldürülme zamanı; vahşice öldürme” (Devellioğlu, 2010: 688) demektir. Kerbelâ olayı⁹ Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in ve yanında bulunan yetmiş iki kişinin şehit edilmesi ile sonuçlanan ve yüzyıllardır İslâm tarihinde derin bir acı olarak hissedilen üzücü bir olaydır. Türk edebiyatında Kerbelâ ve Hz. Hüseyin'in şehâdeti hakkında yazılan eserler “Maktel” veya “Maktel-i Hüseyin” olarak adlandırılmıştır. Kerbelâ hadisesi daha önceleri kitaplarda bir bölüm hâlinde bulunurken daha sonra “maktel-i Hüseyin” adı verilen müstakil kitaplar meydana gelmiştir.

Kerbelâ hadisesi, Araplar ve İranlılar tarafından eserlerde konu edildiği gibi Türkler arasında da çok rağbet görmüş ve ilk müstakil eserler 14. yüzyılda ortaya konmaya başlanmıştır. Şâzî'nin Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin'i, konu ile ilgili kaleme alınan ilk eser olarak kabul edilse de Özçelik'e göre, Türk edebiyatında yazılmış ilk maktel-i Hüseyin'in müellifi Yusuf-ı Meddâh'tır.¹⁰

Bu eserden sonra Türk şairleri tarafından Maktel-i Hüseyin türünde birçok eser verilmiştir. Bunlardan en önemlileri Yahyâ bin Bahşî'nin Maktel-i Hüseyin'i, Bekâyî Kâtib-zâde Dârendevî'nin Maktel-i Hüseyin ve Maktel-i Şühedâ'sı, Kemterî İbrahim'in Maktel-i İmâm Hüseyin, Lâmiî Çelebi'nin Maktel-i İmâm Hüseyin'i, Yusuf Meddah'ın Maktel-i Hüseyin'i ve Fuzûlî'nin Hadîkatü's-Süedâ'sıdır.¹¹ Maktel-i Hüseyin mersiyeleleri, tarihî ve gerçek bir olayın rivayet ve menkıbe hâline gelmiş şeklidir. İslâm kültüründe âdeta romanlaştırılmış, hatta efsaneleştirilmiş konularındandır. Acı verici canlandırılmaların anlatımında etkili olduğu Kerbelâ olayı, tarihî süreç içinde canlı tutulmaya gayret edilmiştir. Şii düşüncesinin canlı tutulmasına katkı sağladığı için Şii şairler tarafından daha çok yazılmış ve zaman içinde oluşan değerlendirmelerle zenginleştirilmiştir.¹²

Maktel türünde görülen bu gelişimle birlikte Anadolu sahası mesnevilerinde de bu hadise, klasik Türk edebiyatının gelişim dönemlerinden günümüze kadar uzanmıştır. Dinî, tasavvufî, ahlakî mesnevilerden aşk ve macera

⁸ Pala, İskender, (2004) Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul, s. 181.

⁹ Kerbelâ olayı daha önce birçok eserde söz edildiğinden dolayı, olayın gelişimi ve sonuçları için bakılabilecek kaynaklar şunlardır: Ahmet Cevdet (1985). Kısas-ı Enbiya III, (Hzl: Mahir İz), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara; Mehmet Asım Köksal (2001). Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası, Köksal Yayıncılık, İstanbul; Alim Yıldız editörlüğünde (2010). Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri) Cilt 1; Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Edebiyat) Cilt 2; Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Din Bilimleri) Cilt 3, Asitan Yayıncılık, Sivas; Ethem Ruhi Fiğlalı (1998). “Hüseyin”, DİA, C 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 518-521, Ankara; İlyas Üzüüm (1998). “Hüseyin-Litratür”, DİA, C 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 521-524, Ankara; Şeyma Güngör (2003). “Maktel”, “Maktel-i Hüseyin”, DİA, C 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 455-457, Ankara.

¹⁰ Özçelik, Kenan, “Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

¹¹ Özil, Sibel. (2017). “Maktel-i Hüseyinler Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S 83, s. 31-48.

¹² Akkuş, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası-Edebî Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yay., Erzurum 2007, s. 136.

mesnevilerine; tarihî ve menkıbevî mesnevilerden şehrengiz, sürnâme, hasbihâllere kadar pek çok eserde Kerbelâ hadisesi kısa bir bölüm olarak, ya birkaç beyitle ya da müstakil bir başlık altında ele alınmıştır.¹³

Kerbelâ dışında farklı konuları işleyen mesnevilerde genel anlamda bu konu “medh-i çehâr-yâr” bölümünde yer almıştır ve burada Medh-i Çehâr-Yâr-ı Güzîn, Der-Na‘t-ı Hasan ve Hüseyin, Mersiye-i Haseneynül-Ahseneyn, Der-Beyân-ı Zikr-i Çehâr-Yâr-ı Güzîn, Der-Na‘t-ı Alî İbn Ebî Tâlib, Zikr-i evsâf-ı Çehâr-Yâr-i Güzîn, Zikr-i Hilâfet-i Alî İbn Ebî Tâlib, es-Seyyid Ebû Muhammedü'l-Hasan İbn Alî ve Ehûhu el-Hüseyin, Der-Medh-i Hasan ü Hüseyin gibi başlıklar altında dört halifeyi överken Kerbelâ olayından da bahsedilmiştir. Kimi mesnevilerde ise birden çok yerde Kerbelâ’dan söz edildiği gibi kimilerinde ise ayrı bir bölüm olarak Hasan ve Hüseyin başlıklarıyla anlatılmaya çalışılmıştır.

Hz. Peygamberin torunu olan Hz. Hüseyin, Hab-nâme’de ehl-i beyt arasında isminden en çok söz edilen kişidir. Muaviye’nin ölümünden sonra oğlu Yezid halife olmuş, kendisine biat edilmesini söylemiştir. Hz. Hüseyin bu biatı kabul etmeyerek yanındakiler ile beraber Irak’a doğru yola çıkmış, yapılan telkinlere rağmen geri dönmemiştir ve muharrem ayının onuncu günü Kerbela’da şehit edilmiştir.

Kerbelâ olayından dolayı onunla ilgili birçok divan şairi mersiye kaleme almıştır, başta Fuzûlî olmak üzere bazı şairler Kerbela’da gerçekleşen hadisenin trajedik boyutunu eserlerinde aktarmışlardır. Hâb-nâme’den alınan aşağıdaki metinde de onun şehit edilme anından ve sonrasında Yezid’in pişmanlıklarından ve halk nazarında itibarının sarsılmasından bahsedilmiştir.

¹⁴ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا (Şahit olarak Allah yeter.)

kelimesin yâd idüp ‘arşa-yı meydâna yüz tütüdi âgâz itdi ki ba‘z-ı ebyâtındandur

şî‘ir

خيرة الله من الخلق أبي * ثم امي وأنا بن الخيرتين
فضة قد خلقت من ذهب* وأنا الفضة ابن الذهبين
فاطمة الزهراء* وارث رسول الثقلين
من له جد كجدي في الورى * أو كشيخى و أنا ابن العالمين
ذهب في ذهب في ذهب * والجين في الجين في الجي¹⁵.

diyüp bir na’ra urdu ki ol şadâdan cem‘-i eczâ-yı terkîb-i kâinât mütehallil olup felek devâr-ı hareketden mütevaqqıf ve arz-ı sâkin mütezelzil oldu [69a] her cânibe teveccüh kıldıkça a‘dâ-yı helâk eyler idi ‘akîbet piyâde kalup vücüd-ı şerîflerinde dağı yetmiş üç yerde zađm olmağla ‘ateş dağı bir taraftan galebe idüp tākātı bi-tâb oldu nihâyetü’l-emr iş bu şekâvet iki kimseye münhaşır oldu biri Sinân bin İns ve biri Sinân-ı bed-bađt istedi ki ol emr-i kabîhe mübâşeret kıla bi-devlet sebkat idüp ol Hâzretiñ sine-i ‘âliyyesine kıdem başdı ol Hâzret göz açup didi ey bed-bađt saña kim dirler ol mel‘ün dedi ben Şimr’im Hâzret-i Hüseyn eyitdi dâmen-i zırhı çehre-i nâpâkıñdan ref‘ eyle seni göreyim ol bed-bađt-ı dâmen zırhı ref‘ itdükde çehre-i nâpâkı görüldükde dişleri hınzır diş gibi dehân-ı pelîdinden tışarı çıkmış Hâzret eyitdi şıdķ-ı Resülullâh zirâ Hâzret-i Resül katilinden ‘âlem-i menâmda haber virmişdi ol Hâzret eyitdi ey Şimr benüm katlim saña muqadder olmuşdur ‘ameliñde taqşir etme ammâ ey Şimr bu

¹³ Alp, G. (2020). Türk Edebiyatında Kerbelâ Hadisesi: Konuyu Kendi Realitesine Uygun Konumlandırma Çabası - Eksiklikler, Tespitler, Literatür- International Journal of Filologia, 3 (4), 56-89

¹⁴ Şahit olarak Allah yeter.

¹⁵ Allah babamı yaratılmışların en hayırlısı kıldı – sonra annemi ve beni iki hayırlıya oğul etti – gümüş altından yapılır – bende iki altını gümüşüyüm – Fatimetüzzehra annem ve babam – İki cihan Resulünün varisi – Arkanıza bakın kimin dedesi benim dedem gibi – O benim büyüğüm ve iki alemin oğluyum – Altın altından altından – genim geninde.

vaqt ne vaqıtdür ve bugün ne gündür ve bu ay ne aydur bed-baht eyitdi Muḥarrem ayı ve cum'a günü ve namâz vaqıtdir ol Ḥazret eyitdi ey zâlim bunuñ gibi şehri-ḥarâm ve rûz-ı cem'iyet ve vaqt-i şalât ki ḥuṭebâ-yı İslâm re's-i menâbirde ceddım evşâfını beyân iderler ḥâşş ve ḥavâşşu'l-ḥavâşş ve 'avâm-ı müteveccih dergâh-ı ma'bûd olup edâ-yı 'ibâdet kıllurlar sen ki bu emr-i kabîḥe ikdâm idersin bâri ey Şimr sinem üzerinden devr olup bir miqdâr mühlet vir ki ben daḡı leb-i teşne ile şalâta meşğûl olam [69b] zîrâ şalâtda şehîd olmak baña mevrûs-ı perderdür kıbleye teveccüh idüp namaza şurû' itdükde ol vaqt bir vaqt idi ki ḥuṭebâ-yı ümmet minberde

16 إِنَّ اللَّهَ يُأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ

mev'izesin zâlimlere ilkā ve mü'ezzinler minârelerde

17 إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ

zemzemesin cihâna şalmışlar idi

El-kıssa Leşker-i Yezîd menâzil ü merâhil kat' idüp ve her menzilde bir kerâmet ve her merhalede bir beşâret görüp şehri- Dimeşke karîb olduḡda ḥaber-i vuşulları ḥâş u 'âma şeyâ' bulduḡda Yezîd-i 'anîd vâkıf olup mesned-i ḥükûmetine envâ'-ı tekellüfâtla zîb u ziyet virüp ve meclis-i 'iş u 'işret müretteb kıllup ve cemî' erḡanı ḥaşmet ve a'yân-ı ḥükûmeti elbise-i fâḥire ve esbâb-ı mülükâne ile müzeyyen bârgâhına cem' oldular ve tamâmı şehriñ ḥalkı mu'amelâtdan fâriḡ olup temâşâ için istiḡbâle teveccüh kıldılar vaqtâ ki muḥadderât-ı Ehl-i Beyt sarây-ı Yezîde duḡul itdüklerinde Ḥazret-i Ḥüseyniñ ser-i mübârekin bir tabaḡ derûnuna vaz' idüp ḥuzûr-ı Yezîde getirdiler ittifaḡ ol bî-devletiñ yedinde bir tâziyâne vârid idi ânuñ ile mübârek leb-i dendânına işâret itdükde Nemir bin Cendeb meclîsde ḥâzîr idi müteḥammil olmayup eyitdi ¹⁸ قطع يدك ey bî-edeb bu mulâ'abe kıldıḡıñ leb u dehen busegâh-ı Ḥazret-i Resûlullâhdur Yezîd ḡazâbnâḡ olup eyitdi ey Nemir eger ḥürmet-i şoḡbet-i Resûlullâh olmasaydı saña siyâset ider idim Nemir eyitdi ey bed-baht şoḡbet-i Resûlullâha ḥürmet olup evlâdınıñ ḥürmeti olmamak ne münâsibdür ḥuzûzâr-ı meclîs bu kelimâtdan müteessir olup Yezîd-i pelîd fitneden teveḥhüm idüp Nemiri meclîsden iḡrâc itdiler

[72b] namâzdan soñra def'-i mażanne için cemî'-i ümerâ-yı Şâm u Kûfeyi ḥâzîr idüp izḡâr-ı te'essüf kıldı ki ben Ḥazret-i Ḥüseynin katline râzı degil idüm la'net 'Ubeydullâh bin Ziyâde ki bu emr-i kabîḥe ikdâm idüp beni 'Irâḡ ve Şâmda bed-nâm itdi **Ḥakîm** eyitdi çün ḥikmet-i bâliḡâ-yı Rabbâni-yi benâ-yı meknûnât ve kudret-i kâmile-i Sübhânî müşavver-i eşkâl-ı mevcûdât böyle iḡtizâ kılmış ki bünye-i vücûd-ı beşer mażhar-ı cemî'-i şifât olup gâḡ eṡvâr-ı sûtüdeleri a'mâl-ı zemîmelerine ḡâlib düşüp rıf'at-ı iḡtidârları melâikeden a'lâ ola ve gâḡ ef'âl-ı kabîheleri aḡlâḡ-ı ḡamîdelerine fâiḡ olup rütbe-i i'tibârların İblîsden ednâ kıla ve ba'zı erbâb-ı ḡakâyiḡ ki 'âlem-i kevn ve fesâda insân-ı kebîr demiş bu ma'nâ-yı mutazammındur ki şüret-i 'âlem hemîşe mütenevvi' ve mütelevvindür gâḡ mesned-i ḡilâfetde ḡülefâ-yı 'adâlet-şi'âr ve selâḡin-i re'fet-dişâr olmaḡda istiḡlâl bulup erbâb-ı küfr u tuḡyân maḡḡûr olur ve gâḡ serîr-i eyâletde mülûk-ı cefâ-pîşe ve ḡükkâm-ı sitem-endişe mütemekkin olup aşḡâb-ı 'aḡl ve imânı maḡbûn ve maḡzûl kıllur ḡakîm-i muṡlaḡa i'tirâz vârid olmaz ki Ḥüseyn-i mażlûmı aḡladup Yezîd-i fâciri çerâ güldüre zîrâ Yezîdiñ eyyâm-ı istiḡlâl-ı ḡükûmeti ki cemî'-i ef'âl-ı zemîmeyi câmi' olup cihânı fişḡ u fesâdla dârü'l-fesâd itmîş idi ve Ḥazret-i Ḥüseyn mażlûmuñ zamân-ı istilâyı muḡtefi ki tamâme-i aḡlâḡ-ı kerîmeye mażhar vaḡi' olup 'âlem-i şüretde muşîbet ve melâlî kemâle yetmiş idi

16 Kesinlikle Allah adaleti ve iyiliḡi emreder.

17 Kesinlikle Allah ve melekleri nebinin üzerine salavat getirir.

18 Allah seni perişan etsin

Ümmü Gülsüm

Hız. Peygamber'in torunu ve Hız. Fâtıma ile Hız. Ali'nin kızıdır. Kaynaklarda adının Resûl-i Ekrem tarafından verildiği belirtilmektedir.¹⁹ Eserde de kardeşi Hız. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra Yezid'in huzuruna getirilmesi ve ona meydan okumasından bahsedilmektedir.

Yezid eyitdi bu kimdir didiler (oradakiler) hemşire-i Hüseyin bin 'Alidür Ümmü Gülsüm dağı bir cânibden hürüşa gelüp eyitdi ey Yezid ruşat ver ki Hızret-i Hüseyin ile bir dağı mülâkât idüp veda' idem icâzet hâşıl idüp ol demde ser-mübâreki eline alup râyiha-yı gîsü-yı müşk-bârından bir zamân bî-hüş olup üzerine geldikde eyitdi ey Yezid ümidvârum ol vâcibü'l-vücüd dergâhından 'azâb-ı âhîretten muqaddem 'azâb-ı dünyâya giriftâr olup murâdına yetmeyesin (vr. no: 71/a) Yezid eyitdi ey hâtün da'vâ-yı kazibeñiz ne netice verdi Ümmü Gülsüm eyitdi ey Yezid

إِنَّ كَادِبُونَ الْمُنَافِقِينَ²⁰

Ümmü Gülsüm ve Zeyneb feryâda gelüp eyitdiler ey zâlim-i bî-din bu tıfildan ğayrı hânedân-ı nübüvvette şâhib-i velâyet kâlmadı bu ne zulm-ı şarihdür (vr. no: 71/b)

Zeynep

Hayatına dair bilgiler daha çok menkıbe türündendir. Kufe'de ve ardından götürüldüğü Şam'daki benzer davranışları sebebiyle Zeyneb bazı kaynaklarda Hız. Peygamber'in soyunu yok olmaktan koruyan kişi olarak da zikredilmektedir. Fesahat ve belâgatta babasına benzetilen Zeyneb'in Kufe'de valinin yanına götürülürken halka hitaben yaptığı konuşma, ayrıca Ubeydullah bin Ziyâd'ın huzurunda yaptığı konuşmalar ve ardından götürüldüğü Şam'da Yezid bin Muaviye ile arasında cereyan eden muhâberede söylediği sözler ile ön plana çıkmaktadır. Hâb-nâme'de kız kardeşi Ümmü Gülsüm ile Yezid'e meydan okuması ve Hız. Hüseyin'in oğlu Zeynel Abidin'i Yezid'ten koruması hakkında kendisinden bahsedilmektedir.

Ümmü Gülsüm ve Zeyneb feryâda gelüp eyitdiler ey zâlim-i bî-din bu tıfildan ğayrı hânedân-ı nübüvvette şâhib-i velâyet kâlmadı bu ne zulm-ı şarihdür (vr. no: 71/b)

el-kıssa şühedâ başları mızrâklar üzerinde olduğu hâlde bu sitâyiş ile Kufeye duğul idüp 'Ubeydullâh Ziyâdın huzûr-ı nâ-pâkına ehl-i Resûlullâhi ihzâr itdüklerinde muhâzarât ehl-i beytten Zeyneb bint-i 'Alî ol 'Übeyd-i mel'ûna iltifât itmeyüp bir köşede karar tutdı 'Übeyd-i mel'ün Hızret-i Zeynebin istîgnâsından ğazabnâk olup eyitdi bu kimdir ki henüz eşer-i tuğyân şüret-i ahvâlinde melhûz olunur didiler bu hemşire-i Hızret-i Hüseyin. Mel'ün eyitdi ey hâtün şükr u sipâs ol ma'bûda ki sizi hâş u 'âm içinde mağlûb idüp buđlanuñızı izhâr itdi Hızret-i Zeyneb eyitdi ey kezzâb sipâs-i bî-kıyâs ol vâcibü'l-vücûda ki bizim hânedânımız şeref-i nübüvvette mu'azzez ve mükerrerem kılıp²¹ اِنَّمَا يُرِيدُ اللهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ²²

işaretiyle sa'âdet وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا²²

¹⁹ Huriye Martı, Ümmü Külsüm bint Ali, **DVIA**, C. 42, s. 323.

²⁰ Münafıklar iki yüzlüdürler (Münafikun/1)

²¹ Kesinlikle Allah Ehl-i Beytin üzerinden kötülükleri kaldırmayı ister.

²² Sizleri temizledik siz de temizlendiniz.

beşâretiyile kerâmet kıldı ey zâlim bize vaqt' olan ahvâlden ceddimize haber virmişdi vuķû'una muntazır idik [70a]
 el-minnetullâh ki ceddimizîñ sıdķ-ı ķavline şüret-i ahvâlimiz mażhar vâķı' olup derece-i iķbâl إِنَّ اللَّهَ مَعَ
 الصَّابِرِينَ²³

müyesser oldu 'anķarîb size daķı serencâm ne olacaķı ma'lûm olacaķdur ve herkes cezâ-yı 'amelin ķargâh-ı 'adlden bulacaķdur Mel'ün

[71a] ba'dehu hûkm itdi ki Ehl-i Beytten ba'zı kimesneyi ihzâr ideler Ümmü Gülşüm ve Zeyneb ve Zeyne'l-'Abidîn hâzır olup perde altından Zeynebiñ nażar-ı mübâreki Hâzret-i İmâmıñ ruhsâr-ı şerîfine düşüp bi-ihtiyâr feryâda gelüp eyitdi

Ş'ir

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

Ey felek şerm et ne bid'atdur ki bünyâd eylediñ

Ĥanedân-ı Aĥmed-i muĥtâra bî-dâd eylediñ

Ehl-i Beyt-i Muştafâya biñ sitem gördüñ revâ

Tâ Yezîd-i pür-cefanuñ göñlünü şad eylediñ

Bu ne fikr-i baķıl u endişe-i beyhüdedür

Kim yıķup biñ Ka'be bir puţhâne âbâd eylediñ

Ey Yezîd-i pür-cefâ her kimse bir âd eylemiş

Sen daķı bu zulümle 'âlemde bir âd eylediñ²⁴

Zeynel Abidin

Babası Hz. Hüseyin; Selâme ve Gazâle adlarıyla bilinen annesi Hz. Ömer devrindeki fetihler sırasında Medine'ye getirilen, son Sâsânî hükümdarı III. Yazdicerd'in kızı Şehrbânû'dur. Ebû Muhammed ve Ebü'l-Hüseyin künyeleriyle de anılmakla birlikte daha çok Zeynel Abidin lakabıyla meşhur olmuştur. Bunun yanında "Seyyidü's-sâcidîn, Seccâd, Zü's-safenât" (fazla secdeden dolayı dizleri nasır tutmuş) lakaplarıyla da tanınır. Resûl-i Ekrem'in ve Hz. Hüseyin'in neslini devam ettirdiği için "Âdem-i âl-i abâ" ve "Ebü'l-eimme" diye zikredilmiştir. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edilen büyük oğlu Ali'den (el-Ekber) ayırt edilmesi için Ali el-Asgar adıyla da bilinir. Zayıf bünyeli ve hastalıklı olması sebebiyle Kerbelâ Vak'ası'na fiilen katılmamasına rağmen Şemir b. Zülcevşen kendisini öldürmek istediye de Emevî ordusu kumandanı Ömer b. Sa'd tarafından kurtarıldı. Böylece Kerbelâ faciasından sağ kurtulan tek Hüseyin evlâdır.²⁵ Hâb-nâme'de babası Hz. Hüseyin ile diyalogundan bir kesit verilmiştir.

(68/a) Hâzret-i Hüseyin eyitdi ey nûr-ı dîde hâlâ saña ruşsat-ı şehâdet yoķdur zirâ silsile-i siyâdet saña merbûtdur ve baķâ-yı nesl-i Muştafâ ve Murtaza senüñ vücûdıña meşrûtdur Hâzret-i Zeynel 'Abidîn eyitdi hâşâ ki ben şerbet-i şehâdetden bi-naşîb ve devlet-i didâr-ı şerîfînden maĥrûm ķalam Hâzret-i Hüseyin eyitdi ey ciger-küşem bezm-i

²³ Kesinlikle Allah sabredenlerle beraberdir.

²⁴ Fuzûlî, Hadikatü's-Süedâ s.462

²⁵ Ahmet Saim Kılavuz, Zeynel Abidin, DVİA, C.44, s.365.

belâda cām-ı şehâdet-nüş itmege henüz saña nöbet gelmemişdür ve sâki-yi eccl seni henüz yâd idegelmemişdür ‘anķarîb sen dağı bu şerbetden nüş idüp [68b] bize mülhâķ olsun ve murâdınca bu hân-ı muşîbetden naşîb olsañ gerek ba‘deza cedd u âbâdan mevdü‘ emânetleri ol hâzrete tevdî‘ itdi ki muşhaf-ı Fâtıma ve cifr-i ebyaz ve cifr-i cāmî‘ ve ‘ilm-i kifâyet ve ‘ilm-i ferâset ve bâkî ‘ulüm ki evlâd-ı Resûlden ğayrı kimseye zâbtı mümkün degil aña teslîm idüp Şahit olarak Allah yeter kelimesin yâd idüp ‘arşa-yı meydâna yüz tıtdı

Eserin devamında Hz. Hüseyin şehit edildikten sonra 'Ubeydullâh Ziyâd ile Hz. Zeyneb, Hz. Ümmü Gülsüm ve Hz. Zeynel Abidin arasında geçen diyaloglardan bahsedilmiştir.

el-kıssa şühedâ başları mızrâķlar üzerinde olduğı hâlde bu sitâyîş ile Kûfeye duğul idüp 'Ubeydullâh Ziyâdın huzûr-ı nâ-pâkına ehl-i Resûlillâhı ihzâr itdüklerinde muhâzarât ehl-i beyden Zeyneb bint-i 'Alî ol 'Übeyd-i mel'ûna iltifât itmeyüp bir köşede karar tıtdı ‘Übeyd-i mel'ün Hâzret-i Zeynebin istîgnâsından ğazabnâk olup eyitdi bu kimdir ki henüz eşer-i tuğyân şüret-i aĥvâlınden melhûz olunur didiler bu hemşire-i Hâzret-i Hüseyin

Mel'ün eyitdi ey hâtûn sükr u sipâs ol ma'bûda ki sizi hâş u 'âm içinde mağlûb idüp buğlânunuñı izhâr itdi Hâzret-i Zeyneb eyitdi ey kezzâb sipâs-i bî-kıyâs ol vâcibü'l-vücûda ki bizim hânedânımızı şeref-i nübüvvetle mu'azzez ve mükerrrem kılup ²⁶ *أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ*

işaretiyle sa'âdet ²⁷ *وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا*

beşaretiyle kerâmet kıldı ey zâlim bize vaķı' olan aĥvâlden ceddimize ğaber virmişdi vuķû'una muntazır idik

[70a] el-minnetullâh ki ceddimiziñ sıdķ-ı kavline şüret-i aĥvâlimiz mażhar vâķı' olup derece-i iķbâl *لِنَّ اللَّهِ مَعَ الصَّابِرِينَ* ²⁸

Müeyesser oldı 'anķarîb size dağı serencâm ne olacağı ma'lûm olacağdur ve herkes cezâ-yı 'amelin kârgâh-ı 'adlden bulacağdur Mel'ün, Zeynebden i'râz idüp Zeynel 'Abidîne teveccüh kılup eyitdi bu kimdür didiler 'Alî bin Hüseyindür eyitdi 'Alî maķtûl olduğı istimâ' olundu didiler ol 'Alî Ekber idi Zeynel 'Abidin muĥtemel ölmeyüp eyitdi ey mel'ün ol benüm birâder-i büzürgvârım idi ğattâ ki âĥiretten muĥaddem dünyâda ânuñ intikâmın alanlar anķarîb peydâ olur mel'ün ğazab idüp emr itdi ki ol mazlûmı kaťl ideler Hâzret-i Zeyneb dest-i mübarekin Zeynel 'Abidinün dâmen-i şerîfine muĥkem idüp bünyâd-ı nevĥâ kıldı ki ey bed-baĥt-ı zâlim eger henüz âteş-i tuğyânunuñ seyl-i hûn-ı şühedâ-yı Ehl-i Beyt-i Muşafâdan teskîn bulmadıysa bunuñ yerine beni şehîd eyle zirâ hânedân-ı nübüvvede ve düdmân-ı vilâyetde bundan ğayrı yâdigâr ğalmadı Hâzret-i Zeynel 'Abidin 'amme-i muĥteremesinden 'inân tekellüm alup meydân-ı feşâĥatde ğüftâra gelüp eyitdi ey İbn-i Mercâne baña katlden tevehhüm mü verirsin bizlere katl u katâl sermaye-i feyz-i şehâdetdür ve hemîşe ğazâ kılup şehîd olmaķ bize resp u 'âdetdür peyveste-i ğayâtımız zülâl-ı şimşir-i âbdâr ile sebze ve ĥürremdür ğazâyâ rızâ ve meşâ'ibe şabr itmek bize müsellemdür ol mel'ün gördü ki vaķı' olan kavimle [70b] münâzara fâide kılmaz ve müte'allim-i mekteb-i 'ilme şedidü'l-ķavîyye mübâheşede ğâlib olmaķ olmaz nâ-ĉâr sâkit olup der-'akeb bunlar Yezîde hediyedür deyu Yezîd-i pelîde irsâl eyledi...

Yine eserin devamında Hz. Zeynel Abidin ve Yezid arasında geçen konuşmaları aktarmıştır.

²⁶ Kesinlikle Allah Ehl-i Beytin üzerinden kötülükleri kaldırmayı ister.

²⁷ Sizleri temizledik siz de temizlendiniz.

²⁸ Kesinlikle Allah sabredenlerle beraberdir.

...andan i'râz idüp Zeynel 'Abidîne hiṭâb itdi Hüseyin istid'â kııurdu ki minberlerde cilve kııla ve huṭbeler beyân ide el-minnetü-lillâh cilvegâhı rü'üs-ı remâh oldu ve benim devletim anı maḫhür ve maḫzül kııldı ḫâzret eyitdi

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

Eyleseñ tûṭi ile ğurâbı hem-nişin ber-kafece

Yine ŧekvâyi ğurâb eyler ğarâbet bundadur

[71b] Ey Yezîd benâ-yı minber benim ecdâdımdan mıdır yâ senuñ ve resm-i huṭbe bizim ḫâlimizden midür yâ senuñ devlet devlet-i huṭrevîdür ol bize müyesserdür ve sa'âdet bâkîdür ol bize muḫarrerdür ey ğâfîl saña daḫı itdiĝin 'amel cezâsı 'anḫârîb 'âid olmaḫ muḫarrerdür Yezîd anuñ kelimâtından ğâzabnâk olup ḫatline emr itdi Ümmü Ğülşüm ve Zeyneb feryâda gelüp eyitdiler ey zâlim-i bî-din bu tıfıldan ğayrı ḫânedân-ı nübüvvetde ŧâhib-i velâyet kalmadı bu ne zulm-ı ŧarîḫdür **ŧîr** :

انا ديك يا جداه يا خير مرسل *

حسينك مقتول ونسالك ضايع²⁹

Yezîd bu kelimâtdan ḫavf idüp ḫatlınden ğüzâr eyleyüp ri'âyet eyledi ve eyitdi ey Zeynel 'Abidîn her ne ḫâcetiñ var ise benden istid'â kııl ol ḫâzret eyitdi bugün Cum'a ğünüdür ruḫŧat ver ki minbere ŧu'üd idüp bir huṭbe kıırâ'ât idem Yezîd eyitdi bu istid'â kabuldur ammâ be-ŧart-ı ân ki huṭbede menâkıb-i âl-i Ebî Süfyân idesin ol ḫâzret minbere çıḫup mesned-i Resûlullâhı vücûd-ı ŧerîfiyle münevver kıılıp bir huṭbe-i belîĝ edâ kııldı ki kemend-i idrâk nazîr-i küngere-i evvân-ı evŧâfına vâŧıl olmaḫ dâire-i imkâna girmez ve deryâ-yı tefekkür maẓmûn ve 'ibâretinde 'aḫl-ı serâsime sâḫile ihtimâl virmez cemî'-i ehl-i meclîs meftûn olduĝda eyitdi ey ḫavm mesned-i ḫilâfet-i ma'nevî cânib-i vâlid-i büzürg-vârımdan baña mevḫûbdur ve serîr-i salṫanat-ı ŧurî cânib-i vâlide-i 'âlî miḫdârımdan baña mensûbdur ol bülbül ğülzâr-ı feŧâḫat ve ol tûṭi-yi ŧekeristân-ı belâĝatın [72a] kelimât-ı ḫikmet-aŧşardan Yezîd-i pelîd müeŧŧer ğörüp müezzine iŧâret itdi ki ḫâmet ğetüre müezzîn ayaĝa ṫurup eyitdi Allâhu Ekber ḫâzret eyitdi

لا شك فيه ولا شبهة ولا شئ أكبر منه مؤذن³⁰

أشهد أن لا اله الا الله³¹ müezzîn eyitdi

وأشهد أن محمدا رسول الله³² ḫâzret eyitdi

müezzîn eyitdi eŧhedu enne Muḫammeden resûlullâh ol ḫâzret 'amâme-i ŧerîfin fark-ı mübârekinden alup müezzîn önüne bıraḫup kisve-i mu'teberîn periŧân idüp eyitdi ey müezzîn bu zıkr itdiĝin Muḫammed ḫaḫkıçün bir dem ŧabr eyle müezzîn ḫamûŧ olduĝda ŧehzâde raḫŧ-ı feŧâḫatı meydân-ı 'ibârete bıraĝup ḫarâret-i 'iŧmet ve cür'et 'urûḫ-ı ḫaŧimî cûŧa gelüp bî-maḫâbâ didi ey Yezîd-i ğümrah ü la'in bu Resûl-ı kerîm ki zıkrî ziver-i menâbirdür âyâ senuñ ceddüñ müdür yâ benüm ve bu ŧâhib-i ŧân-ı 'azîm ki vaŧfidur ve ekâbir ve aŧâĝîrdür âyâ saña mı aḫrebdür Yâ baña eger dirseñ bilmezem bu kemâl-i tecâhüldür ve eger dirseñ ki bilürüm âyâ ne ḫayâl-ı ğalaṫ ve endiŧe-i bâṫıldur bu ki zeḫârîf-i dünyâ-yı bî- i'tibâr için sarâ-yı 'âkıbetüñ vîrân idüp naḫd-i Resûlullâhı teŧne ü ḫayrân kıılıp ve muḫadderât-ı ehl-i beyti nâ-maḫremlele ŧehirden ŧehre ğezdirüp müptelâ-yı miḫnet-i ğurbet kıılduñ eger ḫilḫatînde eŧer-i İslâm var ise nedür bu istiḫfâf-ı nekbâ-yı İslâm ve eger yok ise nedür bu mescid u miḫrâbı âlûde kıılıp 'âdet-

²⁹ *Ben horozum ey ḫayrılı elçi ve dedem

*İyiliĝin öldürülmüş ve sorularımız kayıptır

³⁰ Müezzinden daha büyük bir ŧeyde ŧüphe ve tereddüt yoktur (ondan Allahtan daha büyük bir ŧeyde ŧüphe yoktur müezzîn)

³¹ ŧehadet ederim ki Allahtan baŧka ilah yoktur.

³² Ve ŧehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir.

i bâtıla kıyâm ü ikdâm etmek Yezîd ol kelimâtdan kemâl-i infi'âl bulup ayağa tırup müezzîne emr itdi ki kâmet getirüp meşgûl-ı namâz oldular

Sonuç

Hız. Peygamber'in Ehl-i Beyt'ine duyulan sevgi ve bağıllık, klâsik Türk edebiyatı veya İslâmî Türk edebiyatının muhtevasını teşkil eden temel konulardan biridir. "Ehl-i Beyt" kavramı, klasik Türk edebiyatının diğere eserlerinde olduğu gibi çalışmamıza konu olan Muhammed Rasim'in Hab-nâmesi'nde sevgi ve muhabbet ekseninde işlenmiştir. O, Ehl-i Beyt'i teşkil eden fertlerden Hız. Muhammed'i, daha sonra Hız. Ali ve Hız. Hüseyin'i doğrudan veya dolaylı olarak çokça zikretmiştir. Muhammed Rasim Hab-nâme'de Hız. Muhammedi, âlemlere rahmet, ümmete şefaathçi, fakırla övünen vb. birçok övücü sıfatla tavsif edilmiştir. Hız. Peygamber, şair tarafından ahlâkî fazilet ve meziyetleri yanında fizikî yönden de tasvir edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu eserde Hız. Muhammed'in amcasının oğlu olan Hız. Ali, İslâm dininin yayılmasındaki gayreti, kâfirlere karşı şiddeti, yiğitliği, kahramanlığı, cömertliği vb. vasıfları ile de anılmakta ve övülmektedir. Eserde Hız. Ali; beğenilmiş, seçilmiş manalarına gelen "Murtazâ" ve aslan, cesur anlamına gelen "Hayder" lakaplarıyla da anılmıştır. Çalışmamızda Ehl-i Beyt'i meydana getiren kişilerden biri olan, Hız. Peygamber'in torunu, Hız. Ali ve Fatma'nın oğlu Hız. Hüseyin ise; şehitlerin efendisi, dinin hizmetkârı oluşu gibi vasıflarının yanında Kerbelâ'da şehit edilişü yönünden tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır. Hız. Hasan, İbn Mülcem ile olan savaşıyla; Zeynep ve Ümmü Gülsüm ise Yezid ile olan diyaloglarıyla eserde ön plana çıkmıştır. Zeynel Abidin'de babası Hız. Hüseyin ile olan konuşmaları ve Yezid ile olan diyaloglarıyla metinde karşımıza çıkmaktadır. Netice olarak baktığımızda müellif eserde Ehl-i Beyt'e karşı olan sevgisini ve hürmetini açıkça ortaya koymakta ve aktarmaktadır.

Kaynakça

- Akkuş, Metin, (2007), *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası-Edebî Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yay., Erzurum.
- Aktan, Muhammed Felat. (2019). *Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet- Hâb-nâme (İnceleme-Metin-Dizin, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Diyarbakır.
- Aktan, Muhammed Felat. (2020). *İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi T.6739 Numaralı eserin (Hâbnâme-i Râsim) tetkiki*. *Turkish Studies - Language*, 15(2), 573-585.
- Alp, G. (2020). *Türk Edebiyatında Kerbelâ Hadisesi: Konuyu Kendi Realitesine Uygun Konumlandırma Çabası -Eksiklikler, Tespitler, Literatür- International Journal of Filologia*.
- Devellioğlu, Ferit, (2003). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Yayınları, Ankara.
- Fığlalı, Ethem Ruhi (1998) "Hüseyin", *DİA*, C 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 518-521, Ankara
- İz, Mahir, Ahmet Cevdet (1985). *Kısas-ı Enbiya III, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Ankara
- Güngör, Şeyma (2003), "Maktel", "Maktel-i Hüseyin", *DİA*, C 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 455-457, Ankara.
- Kandemir, Yaşar, "Fâtıma", *DVİA*, C. 12, s.23.
- Kılavuz, Ahmet Saim, Zeynel Abidin, *DVİA*, C.44, s.365.
- Köksal, Mehmet Asım (2001), *Hız. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası*, Köksal Yayıncılık, İstanbul
- Martı, Huriye, Ümmü Külsüm bint Ali, *DVİA*, C. 42, s. 323.
- Pala, İskender, 1998, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul.
- Pala, İskender, (2004) *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.

- Özçelik, Kenan, "Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özil, Sibel. (2017). "Maktel-i Hüseyinler Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S 83, s. 31-48.
- Tunç, Semra, (2010), Klasik Türk Şiirinde Kadın Şahsiyetler, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 15, 233-267.
- Üzüm, İlyas, (1998), "Hüseyin-Litaratür", DİA, C 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 521-524, Ankara
- Yıldız, Alim editörlüğünde (2010). Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri) Cilt 1; Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Edebiyat) Cilt 2; Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Din Bilimleri) Cilt 3, Asitan Yayıncılık, Sivas.